

Jarosław Sochacki (Słupsk)

POLSKO-CZESKI KONFLIKT O ŚLĄSK W OSTATNIM DZIESIĘCIOLECIU XI W.

Rozpatrując poruszony w tytule problem należy pamiętać, że był on uwarunkowany stanem prawnym dzielnic śląskiej, ustalonym podczas zjazdu kwedlinburskiego z 1054 r.¹, oraz statusem publicznoprawnym Polski tak wobec cesarstwa jaki i Czech. Po wygnaniu Bolesława II Szczodrego z kraju, Polska znalazła się w obozie Henryka IV, powracając tym samym do stanowiska zajmowanego za Kazimierza Odnowiciela i w pierwszych l. panowania jego następcy. Z tych względów w niniejszym artykule będą rozpatrywane dążności państwa czeskiego z końca XI w. zmierzające do utrwalenia zależności Śląska oraz stanowisko zajmowane w tej kwestii przez państwo polskie.

Śląsk znalazł się ponownie w obrębie monarchii Przemyślidów po najeździe Brzetysława I na Polskę w 1038 lub 1039 r.² Zabór ten znalazł formalną akceptację Henryka III w pokoju zawartym z Czechami

¹ O. Balzer, *Historia ustroju Polski*, Lwów 1933, s. 116 uważał, że Śląsk odstąpiło Polsce już w 1046 r. w tzw. pokoju merseburskim. Tak też K. Maleczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, w: *Historia Śląska*, pod red. tegoż, t. I, Wrocław 1960, s. 206 (choć dodawał, że sprawa ciągnęła się jeszcze do 1054 r.) i J. Mitkowski, *Śląsk w okresie formowania i utrwalania się państwa polskiego (do roku 1138)*, Opole 1966, s. 25.

² Problem prawnego położenia Polski (i Śląska) wobec cesarstwa poruszyłem obszerniej w monografii: J. Sochacki, *Stosunki publicznoprawne Polski wobec cesarstwa w latach 963–1102*, Gdańsk–Słupsk 2003, rozdział II, punkt 3 i 4 oraz rozdział III, punkt 3. Obecnie ograniczam się do przytoczenia tylko niezbędnej bazy źródłowej i historiograficznej.

w Ratyzbonie w październiku 1041 r.³ Najprawdopodobniej dzielnica ta została wcielona do państwa czeskiego na zasadzie integralności, wchodząc tym samym w stosunek lenny od cesarstwa⁴. Utrwaleniu się takiego stanu rzeczy zapobiegła rewindykacyjna działalność Kazimierza Odnowiciela, któremu około 1050 r. udało się odzyskać utraconą ziemię⁵. Pragnący zachować równowagę na wschodzie swego państwa Henryk III zdecydował się na rozwiązanie kompromisowe, skłaniając Brzetysława I w 1054 r. do rezygnacji ze Śląska w zamian za coroczny trybut w wysokości 500 grzywien srebra i 300 złota⁶. Należy zaznaczyć, że zapadłe w Kwedlinburgu decyzje obowiązywały bez wątplenia do końca panowania Władysława Hermana, z wyjątkiem krótkiego okresu za rządów Bolesława II Szczodrego, kiedy znajdował się on w jawnej opozycji wobec Henryka IV i jego wiernego sojusznika Wratisława II⁷.

³ *Annales Altahenses maiores*, ed. E. Oefele, (dalej cyt. An. Altah. mai.), w: MGH, SS, Bd. XX, Hannover 1868, s. 796 pod 1041 r.: *et nihil plus Bolaniae vel ullius regalis provinciae sibimet submittere, nisi duas regiones, quas ibi meruit suscipere*. Przebieg wojny cesarstwa z Czechami i warunki pokoju ratybońskiego zob. E. Steindorff, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Heinrich III*, Bd. I, Leipzig 1874, s. 68 i nn.

⁴ O położeniu prawnym Czech względem cesarstwa zob. A. Köster, *Die staatlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto dem Grossen bis Ottokar II*, Breslau 1912 i W. Wegener, *Böhmen/Mähren und das Reich im Hochmittelalter. Untersuchungen zur staatsrechtlichen Stellung Böhmens und Mährens im Deutschen Reich des Mittelalters 919–1253*, Köln/Graz 1959.

⁵ An. Altah. mai., s. 805 pod 1050 r.: *Tum accusatur Kazemer dux Bolaniorum, quod vi sibi usurparit provinciam, datam ab imperatore Boiemorum duci i Herimanni Augiensis Chronicon*, ed. G. Pertz, w: MGH SS, Bd. V, Hannover 1844, pod rokiem 1050, s. 129: *Imperator contra Gazmerum ducem Bolanorum, rebellionem molientem, expeditionem parat*.

⁶ *Cosmae Pragensis Chronica Boemorum*, ed. B. Bretholz, Berlin 1955, II, 13, s. 101. O kontrowersji, czy polska opłata na rzecz Czech za Śląsk była trybutem czy odszkodowaniem, zob. G. von Grawert-May, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang des 10. Jahrhunderts bis 1526)*, Aalen 1971, s. 52 (historyk ten opowiadał się za pierwszym wariantem). Na stronie 51 i n. badacz ten rozważał rozmiary czeskiego zaboru z 1038/1039 r. (opowiadając się za całym Śląskiem) oraz stopień uzależnienia Polski od Czech, wynikający z opłaty trybutu za cały Śląsk, wyrażając pogląd o czeskiej supremacji nad całą Polską. O ile zobowiązanie trybutarne Polski z 1054 r. można rozciągnąć na całą ziemię śląską, ponieważ w średniowieczu opłata ta obowiązywała ze zwartej jednostki geograficznej lub politycznej, to trudno zgodzić się z opinią o uzależnieniu z tego powodu całego kraju, ponieważ w ten sposób uprawnienia cesarskie względem Polski kolidowałyby z czeskimi.

⁷ T. Grudziński, *Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław*, Warszawa 1986, s. 20 przyjmował, że od 1060 r. doszło do zakłóceń w opłatach polskich za Śląsk.

Od czasu zjazdu merseburskiego z 7 VII 1032 r.⁸ znalazła się Polska w stanie uzależnienia lennego i trybutarnego za cały swój obszar wobec cesarstwa⁹. Podobnie jak w kwestii śląskiej układ ten funkcjonował przez cały XI w., pomijając krótki epizod zmierzający do restytuowania królestwa w Polsce w l. siedemdziesiątych. Tak uformowane położenie prawne państw wschodnich pozwoliło Henrykowi IV na uczynienie władcy czeskiego bezpośrednim zwierzchnikiem państwa polskiego w 1085 lub 1086 r.¹⁰, przekształcając je tym samym w lenno drugiego stopnia. Z całą pewnością zbyt daleko idzie opinia tych historyków, którzy w oparciu o relację Kosmasa¹¹, widzieli od tej pory we Wratysławie II króla polskiego¹², jaki i tych, którzy całkowicie odrzucali przekaz czeskiego kronikarza, nie wierząc tym samym w przekształcenia prawne Henryka IV na wschodzie. O tym, że sam Władysław Herman widział się podległym Wratysławowi II świadczy najlepiej list biskupa krakowskiego Lamberta do władcy czeskiego, używający wobec tego ostatniego zwrotu *vitam, salutem atque victoriam*¹³, powtarzający się nader często u współczesnych pisarzy na oznaczenie rodzimego władcy¹⁴.

Stan pośredniego uzależnienia Władysława Hermana nie trwał do końca jego panowania¹⁵, lecz zakończył się wraz ze śmiercią króla Wratysława II,

Prawdopodobniejszym jednak wydaje się, że do zawieszenia opłat doszło pod koniec l. sześćdziesiątych XI w., w czasie otwartego konfliktu polsko-czeskiego.

⁸ Taką datę podaje *Annales Hildesheimenses*, ed. G. Waitz, Hannover 1878, s. 37 pod 1032 r.; H. Bresslau, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Konrad II.*, Bd. II, Leipzig 1884, s. 8 i nn. dowodził, że wydarzenie to miało miejsce dokładnie o rok później.

⁹ Zobacz J. Sochacki, *op. cit.*, rozdział II, punkt 2.

¹⁰ Cosmas, II, 37, s. 135.

¹¹ Tamże, II, 38, s. 141.

¹² Zob. przypis 10, gdzie Kosmas mówił tylko o postawieniu Wratysława II na czele Czech i Polski.

¹³ List Lamberta zob. w: MPH, t. I, s. 372.

¹⁴ Tak K. Maleczyński, *Recenzja: Z. Kozłowska-Budkowa, Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej, z. I, (do końca w. XII), Kraków 1937*, KH, t. 51, 1937, s. 576 i n., który ponadto jako przykłady występowania zwrotu w tym znaczeniu odwołuje się do Kosmasa (II, 38, s. 141) oraz Galla (*Galli Anonymi cronica et gesta ducum sive principum polonorum*, wyd. K. Maleczyński, w: MPH, s.n., t. II, III, s. 123). Inne wypadki zobacz w wydaniu kroniki Kosmasa B. Bretholza s. 141, przypis 1. Wątpliwości odnośnie interpretacji K. Maleczyńskiego por. u J. Widajewicza, *Kraków i Powąże w dokumencie biskupstwa praskiego z 1086 r.*, Poznań 1938, s. 23 oraz przyp. 1, zob. też odpowiedź K. Maleczyńskiego, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975, s. 19 i przyp. 30.

¹⁵ A. Kutscha, *Die Stellung Schlesiens zum Deutschen Reich im Mittelalter*, Berlin 1924, s. 4 przyjmował, że dopiero ze śmiercią Brzetysława II w 1100 r. stała się Polska

na co wskazuje ograniczenie się czesko-polskiego konfliktu po zgonie ostatniego z wymienionych władców do kwestii trybutu śląskiego (o czym będzie niżej mowa) oraz małżeństwo polskiego księcia z Judytą Marią, siostrą Henryka IV, w 1088 lub 1089 r.¹⁶, dzięki czemu *dwory cesarski i księcia polskiego stanowiły jakby jedno państwo*¹⁷.

Sukces w postaci przywrócenia bezpośredniego uzależnienia od cesarstwa musiał zachęcić dwór polski do podjęcia próby zrzucenia zwierzchnictwa trybutarnego wobec Czech za Śląsk, czemu sprzyjało objęcie władzy w Pradze, po zgonie brata (14 I 1092 r.), przez Konrada, który sam rychło zmarł 6 IX 1092 r. Według relacji Kosmasa w 1093 r. dokonał Brzetysław II serii wypraw na Polskę (konkretnie chodziło o obszar Śląska), sprowokowany wstrzymaniem opłat trybutarnych już od roku 1092¹⁸. Obraz ten uzupełniał Gall informacją, że księżę czeski skupił w swoim kraju powstającą na emigracji polską opozycję polityczną i inspirował jej powrót, ze Zbigniewem na czele, do Wrocławia¹⁹.

Danych dotyczących sposobu rozwiązania tego konfliktu dostarczają nam również obaj wyżej wspomniani kronikarze. Podczas gdy Gall ogranicza się do przedstawienia postanowień zapadłych między Władysławem Hermanem a Zbigniewem, mówiąc, że sędziwy księżę uznał swego

w pełni niezależna od Czech, a H. Jäger, *Rechtliche Abhängigkeitsverhältnisse der östlichen Staaten vom Fränkisch-Deutschen Reich (Ende des 8. bis Ende des 11. Jahrhunderts)*, Frankfurt/Main 1960, s. 100 wygaśnięcie stosunku lenna drugiego stopnia przeciągał aż do 1135 r.

¹⁶ Rok 1088 jako najprawdopodobniejszy przyjmowali O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 106 i K. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów*, Warszawa–Wrocław 1992, s. 169. W. v. Giesebrecht, *Geschichte der deutschen Kaiserzeit*, Bd. III, 1, Braunschweig 1877, s. 631, K. Tymieniecki, *Recenzja: S. Kętrzyński, Na marginesie Genealogii Piastów*, PH, t. 9, 1931, KH, t. 46, 1932, s. 174 i J. Powierski, *Kryzys rządów Bolesława Śmiałego*, Gdańsk 1992, s. 305 widzieli w tym fakcie przywrócenie Polski do bezpośredniego zwierzchnictwa wobec cesarstwa. Że tak nie było świadczą posiłki czeskie na wyprawę pomorską z 1091 r., w czym należy widzieć wykonywanie jednego z obowiązków suwerena wobec lennika (K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 19 i przyp. 29) oraz próba dworu polskiego zrzucenia zależności trybutarnej za Śląsk dopiero po śmierci Wratysława II, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu.

¹⁷ *Herbordi dialogus de vita sancti Ottonis episcopi Babenbergensis*, wyd. J. Wikarjak, w: MPH, s.n., t. VII, cz. 3, III, 33, s. 200: *factaque est per eum quasi una res publica domus imperatoris et domus ducis*. Słowa te najlepiej poświadczają przywrócenie bezpośredniej zależności od cesarstwa. W kwestii datowania tego przełomu zobacz przyp. wyżej.

¹⁸ Cosmas, III, 1, s. 161.

¹⁹ Gall, II, 4, s. 68 i n.

syna za legalnego potomka²⁰, to Kosmas charakteryzuje tylko warunki pokoju polsko-czeskiego, na mocy którego strona polska uiszczała zaległy trybut²¹, Władysław Herman powierzył Bolesławowi III Krzywoustemu ziemię kłodzką jako lenno czeskie oraz władca polski przysiągł płacić regularnie ciężącą na nim opłatę za Śląsk²².

Uzyskany na podstawie powyższych informacji obraz możemy uzupełnić o wydzielenie Zbigniewowi Śląska, co wynika z dalszej relacji Galla o późniejszym wyparciu go stąd przez ojca²³. Wziąwszy pod uwagę, że kryzys z 1093 r. zakończył się porozumieniem między ojcem a synem oraz pokojem polsko-czeskim, wypadnie się zastanowić, czy pozostawienie Zbigniewa w dzielnicy śląskiej nie było jednym z warunków ugody między Władysławem Hermanem a Brzetysławem II.

Zastanawiająca w tym kontekście wydaje się wiadomość Galla, że książę polski, aby poskromić starszego syna, wezwał na pomoc nie tylko posiłki węgierskie²⁴ ale i czeskie²⁵. Zachowanie się Brzetysława II na Śląsku oraz niewiedza Kosmasa o jego sojuszu z Władysławem Hermanem²⁶ sprowokowały niektórych historyków do poddania w wątpliwość informacji Galla²⁷. Bezskrytyczne przyjęcie któregośkolwiek z wariantów bez

²⁰ Tamże, II, 4, s. 71.

²¹ Zob. przyp. 18.

²² Cosmas, III, 1, s. 162.

²³ Gall, II, 4, s. 71.

²⁴ Po wygnaniu Bolesława II Szczodrego z kraju oraz otruciu jego syna Mieszka Bolesławowica panowały między Węgrami a Polska stosunki napięte. G. Meyer v. Konau, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Heinrich IV. und Heinrich V.*, Bd. IV, Leipzig 1903, s. 380 i przyp. 18 oraz J. Powierski, *Pierwszy bunt Zbigniewa a zewnętrzno-polityczne położenie Polski w latach 1092–1094*, Studia Bałtyckie, Historia, t. 1, 1996, s. 68 uważają, że przed końcem 1091 r. zostało uzgodnione spotkanie Henryka IV z Władysławem węgierskim, do którego jednak nie doszło na skutek przeciwdziałania księcia Bawarii Welfa IV. Jednak wiadomo, że zostało zawarte między nimi jakieś porozumienie, zapewne przez posłów. Tłumaczyłoby to zatem pomoc węgierską dla Władysława Hermana w 1093 r., po ochłodzeniu się wzajemnych stosunków, kiedy książę polski oświadczył się ponownie po stronie Henryka IV.

²⁵ Gall, II, 4, s. 70.

²⁶ Zob. przyp. 18 i 22.

²⁷ Za wezwaniem tylko posiłków węgierskich opowiadali się R. Grodecki, *Dzieje Polski do 1194*, w: tenże, S. Zachorowski, J. Dąbrowski, *Dzieje Polski średniowiecznej*, t. I, Kraków 1995 (I wyd., 1926 r.), s. 129; tenże, *Zbigniew książę polski*, w: *Studia staropolskie. Księga ku czci A. Brücknera*, Kraków 1928, s. 84; tenże, *Dzieje polityczne Śląska do 1290*, w: *Historia Śląska od najdawniejszych czasów do r. 1400*, t. I, pod red. S. Kutrzeby, Kraków 1933, s. 160 i przyp. 3; R. Holtzmann, *Schlesien im Mittelalter*, w: *Deutschland und Polen*, hrsg. v. A. Brackmann, München/Berlin 1933,

odpowiedniego uzasadnienia, to jest albo tylko pomocy węgierskiej, albo węgiersko-czeskiej, nie wydaje się słuszne. Najbardziej wskazanym sposobem przy rozwikłaniu tego problemu jest, jak to czynił Jan Powierski²⁸, wykorzystanie relacji obu kronikarzy. Według tego historyka Brzetysław II gromadził u siebie zbiegów z Polski oraz podjął z nimi działania zbrojne spowodowany zaniechaniem przez Władysława Hermana płaceniem trybutu ze Śląska. Na jego wystąpienie w roli sojusznika władcy polskiego wpłynęły zaś następujące czynniki: chęć poprawienia swych stosunków z cesarzem Henrykiem IV, postawa Władysława węgierskiego, a przede wszystkim ustępstwo Władysława Hermana w sprawie Śląska.

Czytając między wierszami wyżej zaprezentowanej konstrukcji można by wysnuć wniosek, że księcia czeskiego do zawarcia pokoju nakłoniły okoliczności zewnętrzne, gdy on sam pragnął osiągnąć coś znacznie więcej, czego J. Powierski nie charakteryzował. Moim zdaniem przywrócenie płatności polskiej z dzielnicy śląskiej, a tym samym zaznaczenie czeskich praw zwierzchniczych nad tą ziemią, wyczerpywało treść akcji Brzetysława II, któremu udzielono gwarancji ich respektowania w przyszłości w postaci osadzenia tam Zbigniewa. Równocześnie w układzie pokojowym rozstrzygnięto sprawę ziemi kłodzkiej, powierzając ją Bolesławowi III Krzywoustemu z ramienia Władysława Hermana, ale jako lenno czeskie²⁹.

s. 153; E. Randt, *Politische Geschichte bis zum Jahre 1327*, w: *Geschichte Schlesiens*, Bd. I, Breslau 1938, s. 71; Z. Wojciechowski, *W pętach niemieckich*, w: *Polska – Czechy*, pod red. tegoż, Katowice/Wrocław 1947, s. 41; K. Maleczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, s. 210; G. Labuda, *Piastowie twórcami państwa polskiego*, w: *Piastowie w dziejach Polski*, pod red. R. Hecka, Wrocław 1975, s. 33; tenże, *Władysław Herman*, w: SSS, t. 6, Wrocław 1977, s. 519 i tenże, *Zbigniew*, tamże, t. 7, Wrocław 1982, s. 109. Natomiast wezwanie również Czechów przyjmowali: K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 33 (Władysław Herman przeciągnął Brzetysława na swą stronę wypłacając zaległy trybut), H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. VI/1, Warszawa 1985, s. 118 i n., G. Labuda, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty stał się lennikiem księcia czeskiego w ziemi kłodzkiej? (Przytoczenie do krytyki Kroniki Czechów Kosmasa)*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Historia, t. 45, 1990, s. 95 i J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 87 i n.

²⁸ J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 86 i nn.

²⁹ K. Maleczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, s. 209, tenże, *Bolesław III Krzywousty*, s. 27 uważał, że ziemia kłodzka stanowiła posag Judyty czeskiej. Taką możliwość przyjmował K. Bartkiewicz, *Dzieje ziemi kłodzkiej w wiekach średnich*, Wrocław 1977, s. 52. H. Łowmiański, op. cit., s. 121, przyp. 204 powierzenie Kłodzka Bolesławowi III Krzywoustemu zdaje się przesuwac na 1097 r., co jest sprzeczne z relacją Kosmasa (zob. przyp. 22), zob. też J. Powierski, *Data konsekracji katedry gnieźnieńskiej (1 V 1099) na tle sytuacji Polski, Rusi i krajów sąsiednich*, RH, t. 60, 1994, s. 75; tenże, *Pierwszy bunt*, s. 88 i tenże, *Sytuacja polityczna Polski pod koniec życia Władysława Hermana a jej sąsiedzi*, *Studia Bałtyckie*, Historia, t. 3, 1998, s. 65.

Stan wytworzony w Polsce w 1093 r.³⁰ przetrwał do wiosny 1096 r.³¹, kiedy to Brzetysław II dokonał ponownego najazdu na Polskę³². O tym, że musiało to mieć związek z wydarzeniami wewnętrznymi w Polsce i że interwencja czeska była spodziewana, świadczy list Henryka IV skierowany do Almosa węgierskiego³³, w którym cesarz dziękował księciu węgierskiemu za to, iż nie stanął po stronie Władysława Hermana przeciw jego wrogom, lecz zachował wszystkie siły do dyspozycji cesarza³⁴. Trudno jest rozstrzygnąć jednoznacznie, czy posiłki węgierskie miały zostać użyte na Śląsku przeciw Zbigniewowi, czy w celu szachowania księcia czeskiego. Tą ostatnią możliwość dopuszcza J. Powierski³⁵, co wydaje się najbardziej prawdopodobne ze względu na doświadczenia z 1093 r. Ponowna interwencja Brzetysława II skierowana na teren ziemi śląskiej wskazuje w sposób najbardziej widoczny, że ponownie odżyła kwestia trybutu uiszczanego z tych terenów, a pierwszym tego zewnętrznym objawem była zapewne akcja Władysława Hermana i Sieciecha zmierzająca do pokonania Zbigniewa. Posunięcie władcy czeskiego nastąpiło zapewne po wygnaniu Zbigniewa i tym samym nie przyczyniło się do zachowania układu z początku l. dziewięćdziesiątych. Jednakże zaangażowanie księcia polskiego pod Kruszwicą³⁶, dokąd zbiegł Zbigniew, oraz brak pomocy węgierskiej, umożliwiły Brzetysławowi II niczym nie zakłóconą akcję, zakończoną wzniesieniem Kamieńca³⁷.

³⁰ W celu niekomplikowania wyводу przyjąłem datację Kosmasa. Dokładniejszą chronologię wydarzeń zob. J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 87 i nn. oraz literaturę podaną w przyp.

³¹ Zob. *Kosmasa Kronika Czechów*, tłum. M. Wojciechowska, Warszawa 1968, s. 317, przyp. 5. K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 35 kładł czeską wyprawę na Polskę na lipiec i sierpień 1096 r., co kłóci się z przekazem Kosmasa, stwierdzającego nieobecność Brzetysława II w kraju podczas bytności tam krzyżowców w II połowie maja t.r.

³² Cosmas, III, 4, s. 164.

³³ List nie jest datowany, według K. Maleczyńskiego, *Bolesław III Krzywousty*, s. 21 został napisany w sierpniu, a według J. Powierskiego we wrześniu 1096 r.

³⁴ C. Erdmann, *Die Briefe Heinrichs IV*, Bd. I, Leipzig 1937, nr 23, s. 33: *cum dux Polonie, tuus et amicus et consanguineus, auxilium tuum contra hostes suos peteret, propter nos sicut amicus fidelissimus remansisti.*

³⁵ J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 74.

³⁶ Zob. Gall, II, 5, s. 71 i n.

³⁷ Za związkiem chronologicznym między datą najazdu Brzetysława II a wygnaniem Zbigniewa ze Śląska w 1096 r. opowiadali się: Z. Wojciechowski, op. cit., s. 41; K. Maleczyński, *Śląsk w epoce feudalnej*, s. 211; tenże, *Bolesław III Krzywousty*, s. 35; K. Bartkiewicz, op. cit., s. 53; J. Powierski, B. Śliwiński, K. Bruski, *Studia z dziejów Pomorza w XII wieku*, Słupsk 1993, s. 22.

Znaczna część historyków³⁸ w oparciu o informacje Galla, który ucieczkę Zbigniewa ze Śląska umieszcza bezpośrednio po opisie jego ugody z ojcem³⁹, była skłonna przyjąć natychmiastowe przeciwdziałanie Władysława Hermana i jego wszechpotężnego palatyna Sieciecha. Według J. Powierskiego wydarzenia te przypadają na moment tuż po wycofaniu się wojsk czeskich i węgierskich, to jest na 1094 r., kiedy Polsce nie groziło żadne niebezpieczeństwo zewnętrzne⁴⁰. Jednakże ten sam badacz⁴¹ charakteryzując sytuację ogólnopolityczną w 1096 r. stwierdzał istnienie pewnego stanu zagrożenia ze strony Rostisławiczów, neutralizowanego zresztą dzięki zjazdowi w Lubeczu, tak, że chociaż Władysław Herman nie zrzekał się praw do Przemyśla, to mógł jednak poświęcić się ważniejszym sprawom, czyli obronie suwerenności Polski na Śląsku i ewentualnego odzyskania Pomorza. Zatem nawet na podstawie badań tego historyka można przyjąć równie dogodną sytuację dla akcji księcia polskiego przeciw zbuntowanemu synowi w 1094 jak i w 1096 r.⁴²

Należy ponadto zauważyć, że J. Powierski nie uzasadnił swego poglądu, według którego czas między wrocławską ugodą a przygotowaniem ponownych działań przeciw Zbigniewowi nie był długi⁴³. Na podstawie Galla między tymi wydarzeniami należy umieścić jeszcze powrót Sieciecha z Wielkopolski, dokąd się schronił przed królem węgierskim Władysławem, jego udaną próbę przeciągnięcia znaczniejszych osobistości stojących do tej pory po stronie Zbigniewa, co przebiegało powoli⁴⁴, oraz powtórne zwołanie armii.

³⁸ R. Grodecki, *Dzieje Polski*, s. 131; tenże, *Zbigniew*, s. 87; tenże, *Dzieje polityczne Śląska*, s. 161; A. Gąsiorowski, *Sieciech*, w: SSS, t. 5, 1975, s. 155; G. Labuda, *Piastowie*, s. 34; tenże, *Władysław Herman*, s. 519; tenże, *Zbigniew*, s. 109; H. Łowmiański, op. cit., s. 119 i B. Śliwiński, *Pomorze w polityce i strukturze państwa wczesnopiastowskiego (X–XII w.)*, KH, t. 107, 2000, z. 2, s. 24 i przyp. 85. Dalszą literaturę zobacz Gall, II, 4 i 5, s. 71 i nn., gdzie w przyp. literatura dotycząca tych wydarzeń i ich datacji.

³⁹ Gall, II, 4, s. 71.

⁴⁰ J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 90 i n. oraz 99; tenże, *Data konsekracji*, s. 67 i n.

⁴¹ J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 75 i 83.

⁴² Tamże, s. 75. J. Powierski na podstawie Kosmasa (III, 13, s. 174) przyjmował jako termin płatności trybutu za Śląsk grudzień. Sądził więc, że Władysław Herman odmówił jego płacenia w grudniu 1095 lub grudniu 1094 r., o ile Władysław węgierski zdażył istotnie na krótko przed swoją śmiercią (lipiec 1095 r.) wyprawić się na Czechy.

⁴³ J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 91.

⁴⁴ Łacińskie wyrażenie *paulatim* oznacza też *pomatu*, *stopniowo*, *pojedynczo*. Zob. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Warszawa 1992.

Nie wydaje mi się możliwe do utrzymania twierdzenie, że powyższe trzy czynności mogły się pomieścić w bardzo krótkim okresie. Można takiego poglądu bronić zauważając, że Gall nie powiedział, by Władysław Herman rozpuścił armię do domów, a następnie ponownie ją powoływał pod broń, zatem wojska, z którymi pomaszerował na Kruszwicę, mogły być tymi, które miały zdławić rebelię z 1093 r. Sam powrót Sieciecha z Wielkopolski z całą pewnością nie zabrał wiele czasu, ale rokowania z głównymi zwolennikami Zbigniewa musiały potrwać o wiele dłużej, zapewne co najmniej parę miesięcy, a trudno przypuszczać, by przez ten okres w ówczesnych warunkach dało się utrzymać armię w gotowości bojowej. O tym, że pertraktacje miały dłuższy przebieg nie musi świadczyć tylko dwuznaczne stwierdzenie Galla (*paulatim*), ale także masowe poparcie dla Zbigniewa wśród rycerstwa tak śląskiego jak i przyprowadzonego przez Władysława Hermana, które w końcu odmówiło mu posłuszeństwa⁴⁵, wreszcie i opisana przez Galla skala opozycji wobec Sieciecha w ostatnich l. rządów księcia Władysława.

Wobec dużego poparcia udzielanego Zbigniewowi zastanawiać musi postawa wojsk Władysława Hermana w bitwie pod Kruszwicą, gdzie doszło do krwawego starcia rozstrzygniętego na korzyść panującego księcia⁴⁶. Taka zmiana nastrojów⁴⁷ nie była możliwa do osiągnięcia w przeciągu krótkiego czasu. Trudno rozstrzygnąć co ją spowodowało, ale wydaje się, że obok doraźnych korzyści materialnych dla czołowych malkontentów, doszło także do akceptacji głównych postulatów opozycji, niespełnionych zapewne w efekcie końcowym, co spowodowało najpierw naciski na Władysława Hermana w celu uwolnienia Zbigniewa z więzienia, a następnie poparcie dla juniorów w walce z ojcem i palatynem. W kwestii wcześniejszej zmiany nastrojów mogło również odgrywać rolę poparcie tendencji separatystycznych na Kujawach przez Zbigniewa i wezwanie na pomoc

⁴⁵ R. Grodecki, *Dzieje Polski*, s. 129; tenże, *Zbigniew*, s. 82 i n. Inaczej ujmował sprawę S. Zakrzewski, *Historia polityczna Polski do schyłku XII w.*, w: *Encyklopedia Polska*, t. 5, cz. 1, dz. VI (cz. 1), Kraków 1920, s. 80, który uważał, że Zbigniewa popierała prowincjonalna arystokracja, natomiast szara masa wrocławskiego rycerstwa opowiedziała się po stronie Władysława Hermana, tak też W. Semkowicz, *Ród Awdańców w wiekach średnich*, *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, t. 44/46, 1917/1920, s. 316. Za wykładnią R. Grodeckiego, to jest ogólnym poparciem arystokracji i rycerstwa, opowiedział się K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 33.

⁴⁶ Gall, II, 5, s. 72.

⁴⁷ Także na Śląsku, zob. przyp. 23.

pogan, zapewne Pomorzan, z którymi ówczesne państwo polskie znajdowało się w stanie niemal ustawicznej wojny⁴⁸.

Jeszcze jednej wskazówki świadczącej o przetrwaniu stanu z 1093 do 1096 r. widziałbym w ciągu wydarzeń podanym przez Galla, który po wypadkach kruszwickich i uwolnieniu Zbigniewa z niewoli⁴⁹ opisał następujące zdarzenia: cud św. Wojciecha, podział kraju między Zbigniewa a Bolesława III Krzywoustego, wyprawę na Morawy, myśliwskie i wojenne czyny młodszego z synów Władysława Hermana, knowania palatyna, umowę między braćmi i ich wystąpienie przeciw Sieciechowi oraz walki synów z ojcem, zakończone ugodą. Ogólnie uważa się, że Gall w swoim dziele ustalił kolejność wypadków poprawnie, a ich proporcje określił w zasadzie trafnie⁵⁰. Pewne zastrzeżenia natury chronologicznej budzić może tylko wplecenie w ciąg wydarzeń sukcesów łowieckich i militarnych młodego Bolesława⁵¹, ale nie należy zapominać, że miały one charakter dygresji, co zaznaczył sam kronikarz⁵². Mając na uwadze powyższy zabieg pisarski możemy przypuszczać, że Gall opisując okoliczności związane z powrotem Zbigniewa do kraju oraz jego walkę z ojcem, zakończoną uwięzieniem syna, postanowił nie rozrywać ciągu logicznego wydarzeń, co w efekcie doprowadziło wśród jego późniejszych czytelników do wrażenia bezpośredniego następstwa czasowego wymienionych faktów⁵³.

Zaprezentowane niedawno przez Gerarda Labudę poglądy na temat polsko-czeskiego konfliktu o Śląsk w ostatnim dziesięcioleciu XI w. stoją w sprzeczności nie tylko do tradycyjnego ujmowania tego problemu w historiografii, ale także do tez zaprezentowanych w niniejszym artykule. Według tego historyka do wojny między oboma państwami słowiańskimi doszło dopiero w 1096 r.⁵⁴, ponieważ udział księcia czeskiego w wyprawie na Wrocław w 1093 r. po stronie Władysława Hermana dowodzi, że w tym czasie między Brzetysławem II a władcą polskim nie było zasadniczych rozdzwieków. Za późniejszym datowaniem tego sporu mają

⁴⁸ Gall, II, 5, s. 72.

⁴⁹ Tradycyjnie datuje się to wydarzenie na 1 V 1097 r., J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 93 i nn. usiłował przesunąć ten fakt dokładnie o dwa lata później.

⁵⁰ Zob. wstęp M. Plezi w: *Anonima tzw. Galla, Kronika polska*, tłum. R. Grodecki, Wrocław 1989, s. XLVIII.

⁵¹ Zob. J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 76.

⁵² Gall, II, 9, s. 76.

⁵³ Zob. *Magistri Vincenti dicti Kadłubek Chronica Polonorum*, wyd. M. Plezia, w: MPH, s.n., t. XI, II, 22, s. 65. Polskie tłumaczenie zobacz *Mistrz Wincenty (tzw. Kadłubek)*, *Kronika polska*, tłum. B. Kürbis, Wrocław 1996, s. 88.

⁵⁴ G. Labuda, *Władysław Herman*, s. 519 zdaje się przyjmować konflikt od 1093 r.

przemawiać również wiadomości zawarte w kronice Kosmasa, to jest opis polityki polskiej Brzetysława II pod 1093 r.⁵⁵, z czego wynika, że nie mogła to być jedna lub dwie wyprawy, lecz cała ich mnogość oraz zanotowanie inwazji tego władcy na terytorium Śląska pod 1096 r.⁵⁶. Ponadto praski kronikarz wspominał, że książe czeski w 1097 r. rozkazał uwięzić w Kłodzku Oldrycha, syna księcia morawskiego Konrada, co informuje o pozostawaniu tego grodu w rękach czeskich⁵⁷, zatem przekazanie ziemi kłodzkiej w lenno Bolesławowi III Krzywoustemu musiało nastąpić po tej dacie. Według G. Labudy pokój zawarto w Żatcu 1099 r. i tam też dopiero młodszy syn Władysława Hermana stał się jednocześnie lennikiem Brzetysława II⁵⁸.

Kosmas rozdział I księgi III rozpoczął od opisu wstąpienia na tron Brzetysława II i jego postanowień przeciw pogańskim zwyczajom ludu, nad którym panował. Następnie wymienił krótko przymioty tego władcy, do których należały zwycięskie wyprawy przeciw Polsce⁵⁹. W tym wypadku można się zgodzić z G. Labudą, że notka ta miała charakter ogólny i dotyczyła całości jego zmagañ z Władysławem Hermanem. Jednakże następnie znajdujemy w kronice pod konkretną datą (1093 r.) wiadomość o częstych napadach Brzetysława II, w wyniku których doszło do strasznego spustoszenia ziemi śląskiej, wymuszenia na władcy polskim zaległego trybutu oraz nadania w lenno Bolesławowi III Krzywoustemu ziemi kłodzkiej. Trudno tutaj podzielać wątpliwości G. Labudy co do prawdziwości tego przekazu oraz zakładać tylko jedną wyprawę czeską na Wrocław w 1093 r. Kosmas stwierdzał stan przeciwny, to jest wielokrotne wypady Brzetysława II⁶⁰.

Dla G. Labudy wysoce zastanawiająca wydaje się niemal trzyletnia przerwa w konflikcie czesko-polskim. Jednakże wypływające z tego stanu rzeczy wątpliwości łatwo jest usunąć przez założenie zawarcia pokoju między wojującymi władcami. Kosmas wyraźnie stwierdzał o co chodziło Brzetysławowi II. Dążył on mianowicie do respektowania jego praw pobierania trybutu ze Śląska oraz do odzyskania ziemi kłodzkiej.

⁵⁵ Cosmas III, 1, s. 161.

⁵⁶ Zob. przyp. 32.

⁵⁷ Cosmas, III, 5, s. 165 i n.

⁵⁸ G. Labuda, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty*, s. 93 i nn.

⁵⁹ Zob. przyp. 55.

⁶⁰ J. Powierski, *Pierwszy bunt*, s. 86 przyjmował za Kosmasem kilka wypraw Brzetysława II na Polskę (więcej niż dwie), przed jego ostateczną interwencją po buncie Zbigniewa.

Ustępstwa Władysława Hermana w kwestii pierwszej i osadzenie Zbigniewa we Wrocławiu, jako gwaranta respektowania czeskich roszczeń w przyszłości, pozwoliło na rozwiązanie kompromisowe w sprawie drugiej, polegające na nadaniu spornego obszaru Bolesławowi III Krzywoustemu z ramienia księcia polskiego, ale jako lenno Brzetysława II.

Sytuacja wytworzona w 1093 r. była interesująca i z tego względu, że utrzymanie nowego układu wewnętrznego w Polsce gwarantowało jej pokój z Czechami, przy czym zachodziła równocześnie zależność odwrotna. Nic zatem dziwnego w tym, że po klęsce Zbigniewa, Brzetysław II rozpoczął działania wojenne przeciw Władysławowi Hermanowi, zaniepokojony najwidoczniej perspektywą wznowienia dążeń dworu polskiego do uregulowania kwestii śląskiej na nowych podstawach⁶¹.

Przy założeniu, że wojna między Polską a Czechami wybuchła dopiero w 1096 r., logicznym jest wniosek o późniejszym nadaniu Bolesławowi III Krzywoustemu ziemi kłodzkiej, do czego najdogodniejszym był moment układu w Żatcu z 1099 r. Trudność w przyjęciu takiego wniosku polega jednak na tym, że musielibyśmy zignorować wiadomości Kosmasa z 1093 r., ku czemu G. Labudzie nie udało się zbudować dostatecznych podstaw. W tej sytuacji wydaje się o wiele bardziej wskazane przyjęcie pogląd tych historyków, którzy pozyskanie tej ziemi wiążą z osobą Judyty czeskiej, stanowiącej jej posag przy zawieraniu związku małżeńskiego z Władysławem Hermanem. Zatem relację czeskiego kronikarza o osadzeniu w więzieniu w Kłodzku Oldrzychy należy postrzegać jako zajęcie tego grodu przez Brzetysława II w wyniku akcji przeprowadzonej przeciw Polsce rok wcześniej⁶².

Wszystko zdaje się wskazywać na to, że ponowny konflikt polsko-czeski z 1096 r. nie znalazł tak szybkiego rozwiązania, jak za pierwszym razem. Mimo braku danych o przeprowadzeniu operacji na szerszą skalę, dysponujemy jednak wiadomościami, które wspierają pogląd o stanie wojennym. Kosmas informował pod 1096 r., że Brzetysław II po założeniu Kamieńca,

⁶¹ O ile za nowe możemy uznać przywrócenie stanu rzeczy sprzed 1054 r., co udało się na krótko Bolesławowi II Szczodremu i do czego dążył bez powodzenia Władysław Herman w 1093 r.

⁶² K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 27 i przyp. 87, gdzie dalsza literatura zajmująca się pozyskaniem ziemi kłodzkiej przez Polskę oraz s. 33. K. Bartkiewicz, op. cit., s. 52 również dopuszczał możliwość, że ziemia kłodzka za panowania Władysława Hermana znalazła się w obrębie Polski wskutek małżeństwa tego władcy z Judytą czeską, ale jej utratę kładł na 1107 r. (s. 53 i przyp. 126, gdzie dalsza literatura). J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 76 uważał, że ziemia ta została zdobyta przez Brzetysława II podczas jego wyprawy na Polskę w 1096 r.

ale jeszcze w tym grodzie, zdecydował się wygnać przedstawiciela rodziny Wrszowców Męcinę, syna Bożeja, zaś wróciwszy do Czech odesłał do Serbii innego jego reprezentanta, Bożeja, syna Czaka. W późniejszym czasie wygnani znaleźli schronienie u Władysława Hermana⁶³, byli więc zapewne przeciwnikami wojny Czech z Polską⁶⁴. Ponadto Kosmas pod 1098 r. wspominał o prześladowaniu Żydów w Pradze, z powodu ich ucieczki do Polski i na Węgry⁶⁵.

Ze strony Galla korespondują z przekazami Kosmаса wiadomości o wyprawie Bolesława III Krzywoustego i Sieciecha na Morawy, oraz ostrzeżenie tego pierwszego przez ojca o zamiarze dokonania przez Czechów wypadu łupieskiego⁶⁶.

Historycy wyprawę Bolesława III Krzywoustego z palatynem umieszczali na początku I. dziesięćdziesiątych XI w.⁶⁷. Jest to jednak z jednej strony niezgodne z następstwem chronologicznym poszczególnych wydarzeń podanych przez Galla, z drugiej, gdybyśmy przyjęli ten pogląd, musielibyśmy założyć udział cztero- lub sześćo- czy też siedmioletniego chłopca⁶⁸ w operacji wojennej, co brzmi przecież mało wiarygodnie⁶⁹. Z tych też względów należy przychylić się do zdania tych badaczy, którzy wyżej podane informacje Galla umieszczają między najazdem Brzetysława II z 1096 r. a zjazdem w Żatcu, który miał miejsce na Boże Narodzenie 1099 r.⁷⁰ Brak dodatkowych punktów zaczepienia uniemożliwia nam dokładniejsze określenie chronologiczne posunięć wojennych obu państw.

⁶³ Cosmas, III, 4, s. 165

⁶⁴ J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 75.

⁶⁵ Cosmas, III, 5, s. 166.

⁶⁶ Gall, II, 10, s. 76; II, 16, s. 80.

⁶⁷ A. Gąsiorowski, *op. cit.*, s. 155 kładł wyprawę na 1092 lub 1093 r. K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 27 uważał, że wyprawa miała miejsce przed pomocą czeską z 1091 r. przeciw Pomorzanom (w przyp. 85 polemizował z poglądem przenoszącą tę akcję na 1093 r.).

⁶⁸ Zależnie od tego, do którego roku odniesiemy wyprawę.

⁶⁹ K. Maleczyński, *W sprawie daty urodzin Bolesława Krzywoustego. (Na marginesie artykułu o Bolesławie Krzywoustym w PSB.)*, KH, t. 50, 1936, s. 443 i n. oraz tenże, *Bolesław III Krzywousty*, s. 16 przyjmował urodziny tego władcy na 20 VIII 1085 r., jednakże zaakceptowanie tej poprawki niewiele ratuje sytuację, ponieważ Bolesław III Krzywousty byłby w takim wypadku tylko dokładnie o jeden rok starszy. Obecnie w obronie ustaleń O. Balzera (*Genealogia Piastów*, s. 119) przekonująco wypowiedzieli się K. Jasiński, *Rodowód*, s. 167 i n. oraz J. Powierski, *Krzyżys*, s. 269 i nn.

⁷⁰ G. Labuda, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty*, s. 95 i przyp. 13 wyprawę małoletniego Bolesława Krzywoustego z Sieciechem umieszczał w 1098 r. J. Powierski, *Data konsekracji*, s. 76 widział tu odwet za najazd Brzetysława II z 1096 r., zatem

Jednakże dzięki informacjom zawartym w obu kronikach możemy spokojnie odrzucić pogląd Karola Maleczyńskiego, który uważał, że Brzetysław II został w 1096 r. ponownie wezwany na pomoc przeciw Zbigniewowi⁷¹, ponieważ trudno byłoby w takim wypadku zrozumieć panujące po obu stronach nastroje wojenne.

Okoliczności zawarcia pokoju polsko-czeskiego wiążą się z dramatycznymi wydarzeniami wewnętrznymi w Polsce. Bezpośrednio po ostrzeżeniu Bolesława III Krzywoustego o rzekomym najeździe doszło do wspólnego wystąpienia braci przeciw ojcu i jego palatynowi. W wyniku buntu Władysław Herman został zmuszony przez synów do wygnania Sieciecha z kraju⁷² oraz do zaakceptowania usamodzielnienia się Bolesława na Śląsku⁷³. Gdyby J. Powierski miał rację, że konsekracji katedry gnieźnieńskiej dokonano 1 V 1099 r., to musielibyśmy założyć, że zjazd w Żatcu wiązał się z pierwszym wystąpieniem synów przeciw władcy polskiemu.

Bez względu na to, którą z wymienionych możliwości uznamy za bardziej prawdopodobną, trzeba zauważyć, że w każdym wypadku komplikowały one pozycję Polski wobec Czech. Z tego względu nie jest istotne jakiego dokonamy tu wyboru, lecz jak powiązemy te wydarzenia z rokowaniami polsko-czeskimi. Zdaniem K. Maleczyńskiego Bolesław III Krzywousty przygotowując się do buntu udał się na spotkanie z Brzetysławem II, w celu wyjednania jego neutralności w przyszłym konflikcie⁷⁴. Jednakże Kosmas informuje, że Bolesław został tam zaproszony przez księcia czeskiego, który nadto uczynił swego siostrzeńca miecznikiem i z tego tytułu przeznaczył dla niego trzecią część trybutu płaconego

akcję tą odnosił na lato t.r. Zdaniem K. Maleczyńskiego, *Bolesław III Krzywousty*, s. 45 ostrzeżenie Władysława Hermana miało miejsce około 1099 r., jednak jeszcze przed zjazdem w Żatcu.

⁷¹ K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 35.

⁷² Gall, II, 16, s. 83 i n.

⁷³ W czasie podziału dokonanego po uwolnieniu Zbigniewa z więzienia, Bolesławowi III Krzywoustemu przypadł Śląsk (Gall, II, 13, s. 78), jednakże w rękach Władysława Hermana pozostały główne stolice państwa (tamże, II, 7, s. 74), pod którymi rozumieć należy Wrocław, Kraków i Sandomierz (tamże, II, 8, s. 75). Podczas ponownego buntu braci Bolesław III Krzywousty zajął najpierw Wrocław, a następnie Sandomierz i Kraków, by po ugodzie zwrócić je ojcu, zatrzymując jednak w swoich rękach pierwszy z wymienionych grodów, co dowodnie świadczy o usamodzielnieniu się w tej dzielnicy (tamże, II, 16, s. 83). O tym, że Bolesław III Krzywousty zwrócił tylko Kraków i Sandomierz przekonuje dalsza wiadomość Galla o podziale państwa po śmierci Władysława Hermana, gdzie mówi się o objęciu przez niego dwóch głównych stolic państwa – II, 21, s. 88 i n.

⁷⁴ K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, s. 46.

przez Władysława Hermana⁷⁵. To, że Bolesław III Krzywousty nie był inicjatorem zjazdu żateckiego lecz przybył tam na zaproszenie swego wuja, pozwoliło J. Powierskiemu wysunąć wniosek, że chociaż czeski kronikarz tego nie stwierdził, to Bolesław w imieniu swego ojca, księcia polskiego, przywiózł tam trybut należny za Śląsk. Zatem do zawarcia pokoju polsko-czeskiego musiało dojść już wcześniej, być może po zawarciu porozumienia między Brzetysławem II a Kolomanem węgierskim (maj/czerwiec 1099 r.), w którym Władysław Herman zobowiązał się do uznania roszczeń swego południowego sąsiada⁷⁶.

Wywody J. Powierskiego wydają się jak najbardziej słuszne. Nie wykluczają one do końca twierdzeń K. Maleczyńskiego, w których należy tylko inaczej położyć akcent, a mianowicie inicjatywę zjazdu przypisać Brzetysławowi II a nie jego siostrzeńcowi. Choć nie da się tego udowodnić źródłowo, to jednak jako wysoce prawdopodobne można przyjąć, że władca czeski – mając nienajlepsze doświadczenia względem respektowania jego praw do Śląska ze strony Władysława Hermana – postanowił je zabezpieczyć przez osobne pertraktacje z Bolesławem III Krzywoustym. W ten sposób osoba młodego księcia stawała się gwarancją dopełnienia w przyszłości warunków wcześniejszego pokoju zawartego przez Brzetysława z Władysławem Hermanem⁷⁷.

Wynikiem zjazdu żateckiego było z jednej strony pogorszenie się stosunków między juniorami a Władysławem Hermanem i Sieciechem (oraz próba tych ostatnich, zmierzająca do skłócenia Bolesława III Krzywoustego z władcą czeskim, o ile uznać zdanie tych historyków, którzy ostrzeżenie o zamierzonym najeździe Brzetysława odnoszą do okresu po grudniu 1099 r.⁷⁸), co z drugiej strony pociągało za sobą oziębienie stosunków

⁷⁵ Cosmas, III, 9, s. 170.

⁷⁶ J. Powierski, *Sytuacja polityczna*, s. 64 i n. G. Labuda, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty*, s. 96 również przypisuje Władysławowi Hermanowi inicjatywę zawarcia pokoju polsko-czeskiego w 1099 r.

⁷⁷ G. Labuda, *Kiedy książę Bolesław Krzywousty*, s. 96 również był tego zdania, ale równocześnie był przeświadczony, że zaszczyty, które spotkały Bolesława III w Żatcu oraz nadanie mu w tym czasie ziemi kłodzkiej w lenno, były wynikiem rozmów pokojowych między Władysławem Hermanem a Brzetysławem II.

⁷⁸ Zobacz J. Powierski, *Sytuacja polityczna*, s. 69 i przyp. 20 (gdzie dalsza literatura przedmiotu). Choć takie datowanie ostrzeżenia jest wysoce prawdopodobne, to chciałbym jednak zauważyć, że pasuje ono chyba lepiej na czas przed zawarciem pokoju między Władysławem Hermanem a Brzetysławem II i zjazdem w Żatcu, ponieważ jak po tych wydarzeniach mieliby uwierzyć wierni Bolesławowi III Krzywoustemu doradcy w wyprawę czeską, przeciw której – jak podaje Gall – jednak wyruszyli. Możliwym jest

między Czechami a księciem polskim⁷⁹. Wymuszenie jednak na Władysławie Hermanie wygnania zniechęconego palatyna oraz usamodzielnienia się Zbigniewa i Bolesława III Krzywoustego w ich dzielnicach spowodowało nie tylko uspokojenie sytuacji wewnętrznej w Polsce, ale wpłynęło również na akceptację przez sędziwego księcia tych stosunków z Czechami, jakie wytworzyły się w końcu XI w.

Najważniejsze wnioski uzyskane w wyniku niniejszych rozważań dadzą się ująć w następujący sposób. Po śmierci Wratysława II skończył się równocześnie epizod pośredniego uzależnienia lennego Polski wobec cesarstwa. Wniosek taki potwierdzają polsko-czeskie walki, w których Brzetysław II usiłował bronić swych praw do trybutu ze Śląska, zatem nie miały one na celu przywrócenia stanu, jaki panował za jego ojca, po uzyskaniu od Henryka IV godności królewskiej. W tym celu władca ten wykorzystał opozycję wewnętrzną w Polsce i synów Władysława Hermana, którzy poszanowanie jego praw mieli gwarantować poprzez sprawowanie władzy na Śląsku, Zbigniew w l. 1093–1096, a Bolesław III Krzywousty od 1099 r.

Polnisch-böhmischer Streit um Schlesien im letzten Jahrzehnt des 11. Jahrhunderts

Die Verleihung der Königswürde an Wratislaw II. von Heinrich IV. bedeutete für Polen, dass es in Afterlehnverhältnis gegenüber dem Kaiserreich getreten ist. Diese Sachlage dauerte nur bis zum Tod des ersten böhmischen Königs, wovon die Annäherung Wladislaws Herman zum Kaiser zeugte, was den schlagendsten Ausdruck in der Vermählung des polnischen Herrschers mit der Schwester von Heinrich IV. gefunden hatte und die Begrenzung des

też rozwiązanie inne, jednak o wiele mniej prawdopodobne, zakładające że pokój polsko-czeski został zawarty w tajemnicy przed juniorami. Nadto należałoby przyjąć, że Władysław Herman, prowokując akcję syna, dążył do uniemożliwienia mu jakiegokolwiek porozumienia z władcą czeskim, który w takim razie postrzegaliby księcia polskiego jako wywiązującego się z warunków pokojowych, a jego synów jako czynnik zmierzający do ich obalenia. Cała ta gra mogła zostać ujawniona, co doprowadziło w konsekwencji do porozumienia się Brzetysława II i Bolesława III Krzywoustego.

⁷⁹ Cosmas, III, 14, s. 176. Powrót do Czech po śmierci Borzywoja II (20 XII 1100 r.) przebywających do tej pory w Polsce Wrszowców zdaje się poświadczać dostatecznie panujące napięcie między Czechami a Władysławem Hermanem.

polnisch-böhmischen Streites nach 1092 Jahre zur Frage des schlesischen Tributs.

Der Erfolg in Gestalt der Wiederherstellung unmittelbaren Abhängigkeit ermutigte polnische Seite zur Probe, die tributare Abhängigkeit gegenüber dem Böhmen schon seit 1092 Jahre abzuschütteln. Das Aufhören der gebührenden Bezahlungen provozierte Bretislaw II. zum Krieg mit Polen im Jahre 1093. Dieser Streit wurde friedlich gelöst. Aufgrund dieses Friedens bekam der ältere Sohn des polnischen Herzogs Schlesien, wodurch er Garant der Achtung böhmischen Forderungen wurde und Boleslaw der Schiefmund bekam das Glatzerland als Lehen des böhmischen Herzogs.

Der erneute polnisch-böhmische Streit, der im Jahre 1096 ausgebrochen ist, können wir am wahrscheinlichsten mit der Verdrängung Zbigniews aus dem ihm zugeteilten Landesteil verbinden, was Vertragsbruch aus dem Jahre 1093 und wiederholte Probe der Liquidierung von Tributsbezahlung aus dem schlesischen Lande bedeutete. In diesem Fall dauerte der Krieg viel länger, worüber knapp Kosmas (Flucht nach Polen einiger Mitglieder des Geschlechts von Wrszowce und Juden) und Gall (Feldzug von Sieciech und Boleslaw dem Schiefmund gegen Mähren und Warnung des letzteren über dem vermutlichen böhmischen Einfall) informieren.

Zum Friedensschluss mit Bretislaw II. bewegte Wladislaw Herman schwere innere Lage, weil gegen ihn die Söhne rebellieren. In dieser Sachlage wurde polnischer Herzog zur Bezahlung des schlesischen Tributs genötigt und er musste auch die Verselbständigung seiner Söhne in den ihnen früher zugeteilten Landesteilen akzeptieren. Der böhmische Herrscher, der alle Gründe hatte, um Wladislaw Herman nicht zu trauen, beschloss seine Forderungen gegenüber Schlesien im einzelnen Vertrag mit Boleslaw dem Schiefmund zu sichern. Dieser Vertrag wurde im Jahre 1099 in Zatec geschlossen, wo der zukünftige Herzog des ganzen Polens zum Schwerträger seines Oheims wurde und er bekam für Ausübung dieser Funktion ein Drittel des schlesischen Tributs, was aus ihm nach seinem Bruder den Garant des polnisch-böhmischen Friedens machte.

*Übersetzung
von Jaroslaw Sochacki*